

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 2 (95)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 2 (95)

ISSN (Print): 2663-7642

ISSN (Online): 2707-4463

УДК 821.111 (73)

DOI 10.35433/philology.2 (95).2021.45-55

ЧУЖИНА Й ЧУЖИНЕЦЬ У РОМАНІ АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА "ЩО СКАЗАНО"

М. М. Шимчишин*

У статті розглянуто роман Аскольда Мельничука "Що сказано". Основну увагу зосереджено на концепті чужини та ідентичності чужинця. Авторка використала теоретичні дослідження Ю. Кристевої, де розпрацьовано особливості світовідчуття чужинця, його ставлення до нової навколишньої дійсності. Терпеливість і смирення, за Ю. Кристевою, визначають екзистенцію новоприбульців. Водночас їхній внутрішній стан сповнений меланхолії та туги за ідеалізованим в уяві покинутим краєм. Авторка статті взяла до уваги різні типи географії, оприявлені в романі, а саме: міфологізоване містечко Роздоріжжя, у координатах якого формувалася ідентичність головних персонажів, табори для тимчасово переміщених осіб та Новий світ.

Простір предків і простір нового краю перебувають в опозиції, зокрема в уяві головного персонажа Аркадія. Америка – це технології, а залишене позаду поліське село – глибока провінція. Уявлення про чужий край як простір свободи та самореалізації змінюється після прибуття персонажів до США. Безпечним і зрозумілим для прибульців залишається хіба габітус української громади. Ідентичність чужинця та гірке усвідомлення знедоленості спричиняють постійний внутрішній неспокій персонажів роману. Вони прагнуть визнання й на індивідуальному рівні, і на колективному. Однак Америка радше поглинає різноманітність колективностей та створює на їхній основі нову спільноту. У романі Аскольда Мельничука чужина залишається чужиною для українських мігрантів. Після довгих десятиріч проживання на новій території вони й далі почуваються зайдами, і далі мріють про покинуте Роздоріжжя. Інтегрований у нову реальність нащадок мігрантів, який народився в США, Бо Воров не відчуває меланхолії та туги за країною, з якої походять його батьки. Вона існує для нього як міф чи вигадка, яких не можуть зректися мати та батько.

Ключові слова: міграція, чужина, чужинець, А. Мельничук, роман "Що сказано".

* докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри теорії та історії світової літератури імені професора В. І. Фесенко
(Київський національний лінгвістичний університет)
mshymchyshyn@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-4980-3296

FOREIGN LAND AND A FOREIGNER IN ASKOLD MELNYCZUK'S NOVEL "WHAT IS TOLD"

Shymchyshyn M. M.

The article examines Askold Melnyczuk's novel "What is Told". It focuses on the concept of the foreign land and the identity of a foreigner. The author used the theoretical approach of Yu. Kristeva that deals with the peculiarities of the foreigner's worldview and her/his attitudes to the new surroundings. Yu. Kristeva considers that patience and humility determine the existence of newcomers. At the same time, their inner world is full of melancholy and longing for the idealized in their imagination abandoned land. The author of the article considered different types of geographical spaces: the mythologized town of Rozdorizzhya, where the identity of the main characters was formed, camps for temporarily displaced persons and the New World.

The space of ancestors and the space of the new land are in opposition in the imagination of the main character Arkadyi. America is a technology while left behind the village in Polissya region is a deep province. The idea of a foreign land as a locus of freedom and self-realization changes after the characters arrive in the United States. Only the habitus of the Ukrainian community remains safe and understandable for newcomers. The identity of a stranger and the bitter realization of deprivation cause constant characters' inner anxiety. They seek recognition at the individual level as well as at the collective level. However, America prefers to absorb the diversity of collectivities and creates a new community based on them.

In Melnyczuk's novel, a foreign land remains strange to Ukrainian migrants. After many decades of living in the new territory, they still dream of the abandoned Rozdorizzhya, which in their memory has become almost an image of paradise. An offspring of migrants born in the United States is integrated into the new reality. Bo Voroh does not feel melancholy and longing for the country from which his parents come. It exists for him as a myth or fiction, which his mother and father cannot abandon.

Keywords: migration, foreign land, a foreigner, A. Melnyczuk, the novel "What is Told".

Постановка проблеми. Географічне переміщення становить іманентну рису розвитку людської цивілізації. Як зазначають автори праці "Міграція та ідентичність", "інтенсивна міграція в сучасному світі не є історично унікальною. Попри те, що існували спади і підйоми, колективна міграція властива світовій історії останні п'ять століть і часто ставала ключовим фактором світового розвитку" [10: 4]. Свідчення про вигнання або вимушені переміщення, спричинені чи то природними катаклізмами, чи то різними типами людських конфліктів, збереглися як в усних, так і в письмових художніх формах. Дихотомія між чужиною та рідним краєм визначала екзистенційний стан людства від початку його існування. Поняття переміщення чи переселення набуло сенсу з моменту освоєння та приватизації простору. Лінія розмежування здавна емоційно наповнена, адже за її допомогою

відбувався поділ на верстви, раси, касти, нації та релігійні групи, визначали й визначають тих, хто належить, і тих, хто позначені як Інші. Роберт Каплан зауважує: "Мапи найперше ставлять під сумнів поняття рівності та єдності людства, оскільки вони постійно нагадують нам про різноманітність природного середовища, що від початку створює передумови для нерівності та роз'єднаності між людьми" [12: 28]. З іншого боку, ще з доісторичних часів кордони забезпечували емоційне відчуття безпеки та стабільності. Обжита територія конституює основу для формування ідентичності як колективної, так і індивідуальної. Географія визначає не лише фізичні характеристики, але й формує певний тип досвіду життя в конкретному локусі. Прив'язка до конкретного місця, яке людина називає рідним, дає основу для її закоріненості у світі, для усвідомлення свого місця в хаосі

Всесвіту. Звідси й переконання в тому, що рідний дім чи рідний край зміцнює, дає сили, щоб зцілитися від недуги чи пережити нещастя. Сила землі насичує ество індивідуума й породжує відчуття належності та визначеності. Тому переміщення чи міграція традиційно оповиті меланхолією, емоцією гіркої розлуки та травми. Утім, трагічний досвід розриву з обжитим місцем поступово компенсується процесами одомашнення нового локусу. З часом нове місце поселення набуває рис закарбованого в уяві полишеного місця, наповнюється дрібними, але важливими пожитками з минулого, рослинами, насіння яких зберігалось у вузликах, запахами приправ, що неодмінно везли з собою вигнанці, побутовими речами та сакральними оберегами.

Особливої гостроти протиставлення чужини та батьківщини набуло в період формування націй-держав. Простір із чітко визначеними кордонами – одна з фундаментальних складових національного дискурсу. Відтак міфологізація простору, його ідеалізація й навіть сакралізація оприявнилися найінтенсивніше в часи постановня національних гранднаративів. Чітке розмежування свого і чужого в сенсі географії та картографії майже до кінця ХХ століття визначало відносини між спільнотами.

Водночас важливо зауважити, що навіть сучасні глобалізаційні процеси не нівелюють поняття "чужини". Найперше з огляду на те, що досі ми оперуємо реаліями вигнання, міграції, переміщення, які існують лише за наявності кордону та фізичного поділу території. При цьому, коли йдеться про вигнання, воно охоплює примусовий процес переміщення з освоєного, орієнтованого простору в простір невідомий і вже приватизований іншими спільнотами. Звідси нестабільність і незахищеність становища новоприбульців. Статус чужинця досі характеризується

риторикою модерного часу: "чужинцем є той, хто не належить до держави, в якій живемо ми, той, хто не має такого самого громадянства" [4: 124]. Далі Ю. Кристева пише: "Чужинець одразу ж сприймається як хтось вигідний чи невигідний для цієї соціальної групи та її влади, і його, як такого мають асимілювати або відкинути" [4: 124]. Відтак чужина – це найперше територія, де прибулець почувається безпорадним не тому, що він утратив просторові орієнтири чи потрапив у новий кліматичний пояс, а тому, що позбавлений прав, які мають інші, він стає маргіналом, який повсякчас пам'ятає про це й прагне визнання. Рідний край у такому контексті – це не романтизований та ідеалізований простір природи національного дискурсу, це простір, де колись вигнанець мав статус і права, але був позбавлений їх. Ця травма від втрати людської гідності, це вимушене зречення власного місця надає йому терпеливості та смирення на чужині. Очікування й туга визначають його екзистенцію. З іншого боку, ненависть стає невід'ємною емоцією його нового буття. Ненависть до тих, хто наче нічим не кращий, та все ж не позбавлений прав. Ю. Кристева роздумує: "Жити в ненависті": чужинець незрідка саме так формулює своє існування... Ненависть робить його реальним, певним чином справжнім, стійким чи просто таким, що існує. Більш того, вона змушує відлунювати *назовні* (курсив в ориг. - М. Ш.) іншу ненависть, таємну й негідну, ганебну настільки, що вона пригасає, чужинець носить її в собі проти всіх, проти нікого, проти самого себе, вибухнувши всередину, вона може стати джерелом небезпечної депресії. Але там, на межі між ним самими та іншим, ненависть йому не загрожує. Він стежить за нею і заспокоюється щоразу, коли виявляє, що вона не пропустила зустрічі, але почувається знівеченим від того, що як завжди прогавив любов; утім, він

майже задоволений такою постійністю – реальною чи уявною? – ворожості" [4: 21 – 22].

Мета статті – проаналізувати концепт чужини та ідентичність чужинця в романі Аскольда Мельничука "Що сказано...".

Для досягнення поставленої мети використано такі **методи**: прискіпливого читання, герменевтичний та культурно-історичний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До творчості А. Мельничука у різний час зверталися С. Павличко [6], Т. Денисова [3], Ю. Ткачук [8; 9], О. Гусейнова [2] та Г. Бокшань [1]. Зокрема, Т. Денисова констатувала мультикультурну риторику роману та вказувала на процес інтеграції нащадка українців Бо Ворога в американський світ. Дослідниця підкреслювала, що твір становить частину мультикультурної матриці літератури США: "постмодерністська епіка, витворена завдяки американській мультикультуральній свідомості, але з пагінця, зрослого на українському ґрунті" [3: 59]. Ю. Ткачук [8; 9] проаналізувала просвітницьку ідеологію у творі А. Мельничука, а також особливості конструювання української ідентичності. О. Гусейнова [2] зосереджувала увагу на містах у романі "Що сказано...". Г. Бокшань розглянула шляхи змалювання національної ідентичності А. Мельничуком. Поза увагою дослідників залишилася географія чужини та світовідчуття чужинця в аналізованому тексті.

Вклад основного матеріалу. Роман Аскольда Мельничука "Що сказано" [5] виданий у США 1994 року і вперше перекладений українською 1995 року, а згодом ще раз 2017, оприявнює постмодерну гру з часом і простором. Часові пласти переплітаються, і минуле оживає в теперішньому. Міф та реальність, раціональне та ірраціональне

зливаються в єдине ціле, щоб передати історію української родини від могутнього князя Тура до Бо Ворога – американця українського походження. "Хронотоп ущільнюється й метафоризується до вимірів міфу", – писала про техніку роману Т. Денисова [3: 56]. Тут же в нагоді й довільна постмодерна гра з історією, що дає змогу вигадувати й домислювати історичне минуле. Не уник митець і техніки магічного реалізму. Недарма Т. Петренко порівняла містечко Роздоріжжя з Макондо Габріеля Гарсія Маркеса (докладно див. [7]). Зі свого боку, С. Павличко підкреслювала майстерність стилю автора: "Метою є оповідь, вишліфувана стилістично до такої міри, що сама її художня мова стає непомітною; абсолютна легкість звучання художнього тексту – і водночас спроба наблизитися до глибинних, фундаментальних питань життя і творчості сучасного митця. Адже саме митець, письменник залишається у фокусі писань і роздумів А. Мельничука" [6: 8].

Ключовим образом роману є князь Тур Забобон, засновник Роздоріжжя, – місця, з якого походить родина Забобонів. Він набуває рис міфічного персонажа, якому під силу подужати загін татар, якому чудом приростає назад відтята ворогом правиця, він же присутній в усіх кризових моментах родин Забобонів та Ворогів. Розповідач гіперболізує Турову відвагу та надає йому рис епічного героя: "Дишучи вогнем, він підняв спис і метнув у цих синів Агари, проткнувши відразу кількох. Тоді підступив до них і висмикнув списа. Вийняв меча, почистив його воловою шкурою і пройшовся шеренгою татар, стинаючи кожному голову. Кинув шість голів на купу, укляк і взявся до ретельнішої праці – обрізати вуха й носи, здирати скальпи, шкіру, шматувати м'ясо" [5: 30]. При цьому наратор додає іронії та гумору до батальних сцен чи інших героїчних моментів минулого, що знижує рівень епічного пафосу та

надає тексту постмодерного звучання. З цього приводу Тамара Денисова писала: "Роман просякнутий всеосяжною іронією, тут на рівних використовується і історія, і міф історії (реальна подія та її симулякр), тут обігруються пафосні ситуації та узагальнені образи, трагедія не вирізняється з фарсу..." [3: 56]. Через образ князя наратор сягає глибин архаїчного періоду українського народу, його героїчного минулого. Тяглість поколінь передається оприявленням князя в тому чи тому часовому періоді. Крім того, образ Тура є своєрідним уособленням колективної пам'яті та колективної ідентичності українців. Звідси розповідач завершує роман появою привида князя у Фрі-Фоллі, штат Нью-Джерсі. Давній український герой насичує своїм еством простір навколо помешкання Ворогів, проникає в сон малого Бо. Отже, минуле залишається з родиною мігрантів, хоч їхня рідна земля десь далеко за океаном. Міфічний Тур пускає коріння в землю Нового світу й так сигніфікує оприсутнення української ідентичності в пуританському краю.

У романі актуалізовано різні типи географії: від міфічного та реального Роздоріжжя, табору для переміщених осіб у Берхтесгадені до Нью-Джерсі та Фрі-Фоллу. Місця відіграють важливу роль у процесі самоідентифікації персонажів роману. Особливо відчутне розмежування між рідним краєм та чужиною. Образ останньої формувався у свідомості народу споконвіку. Народне уявлення про рідний простір обмежується межами знайомого й освоєного місця, пам'яттю окремої громади, що позначила певні місця як знакові для локальної історії. Усе інше, що перебуває далеко за межами такого локусу, переважно фікція, наратив, часто насичений перебільшеннями чи оптимістичними проєкціями, ідеалізованими уявленнями про те, що десь-таки на землі існує рай. "Світ за околицею села був світом із чуток і

переказів. Лишень вуйко Ярко, що мешкав із курми, його знав. Розкидуючи корм, він варнякав про міста, де ніколи не заходить сонце, де ріки течуть у хатах, так що люди пливуть по покоях, а потім – по вулицях, у відрах на колесах" [5: 27]. Симбіоз вигадки та правди, поєднання реальних свідчень із домислами та фантазіями становить основу народного уявлення про чужу сторону. Доречно зауважити, що досить часто, окрім ідеалізації чужини, маємо зневагу чи погорду до далеких країв як відсталих чи навіть диких. Наприклад, у творі Аскольда Мельничука читаємо; "Люди слухали спрагло, приголомшені звістками про далеке життя, і пишалися, дізнавшись, що живуть в оазі культури і світла і що їм стало розуму сидіти вдома, в колиці цивілізації" [5: 48]. Тут відчуваємо залюбленість у рідний край. Крім того, він набуває особливого статусу місця сили та стабільності. І лише глобальні зміни, що розпочалися на початку ХХ століття, примусили людей взятися за валізи й рушити у світи. Відбулося руйнування усталеного трибу життя. "Забобони жили в Роздоріжжі понад тисячу літ, доки, нарешті, їх не зрушила з місця війна. Були то суворі, вперті люди, і народна приказка провіщала, що підуть вони звідси лиш коли гори спливуть по ріці в Чорне море. Але війна видалася сильнішою за них. Війна була богом" [5: 29]. Війна – це те, що руйнує не лише життя людей, але й їхній габітус, жене з насиджених місць у світ за очі. Когнітивні структури та схеми, набуті в процесі проживання в конкретному локусі, руйнуються в реаліях війни. Такі екзистенційно значущі зміни змушують людей рухатися в новому напрямку, де вони сподіваються віднайти схожі до своїх моральні та світоглядні практики.

Уособлення наївного розуміння невідомих країв, що ще не збаламучене дискурсом друкованого слова, маємо на прикладі Наталки, дружини одного

з головних персонажів роману, яка не читає книжок і навіть вважає їх шкідливими. Наприклад, коли донька запитала її про Англію, то мати, яка ніколи там не була, безапеляційно стверджує, що це дикунський край. Саме так у її "бурхливій уяві" постає чужина: "якщо коло неї нема чудовиськ, то це не значить, що їх нема деінде – у білих плямах на глобусі, у Франції чи в Америці" [5: 51]. Відтак у наївному сприйнятті світу людина інтерпретувала далекі краї радше як дивні й небезпечні, аніж як привабливі для життя.

Лінія кордону від початку виникла через намагання спільнот відгородити себе від ворожого та загрозового простору. Джеред Даймонд у праці "The World until Yesterday" стверджує, що існує чотири умови для встановлення та функціонування кордону: перше – достатня кількість населення, що дасть змогу охороняти лінію розмежування; друге – забезпеченість території природними ресурсами, щоб не виникало потреби щоразу покидати визначену територію; і нарешті, гомогенність групи та її відмінність від сусідньої. Існування кордону та обмеження переміщення в давніх суспільствах із невеликою кількістю населення спричинило поділ людей на три категорії: друзі, вороги та чужинці. Джеред Даймонд пише: "Зрідка або й ніколи представники малих спільнот зустрічали чужинців, оскільки це смертельно подорожувати у невідомі краї, де тебе не знають і де ти не маєш родичів" [11: 45]. Примітно, що поцінування простору західної цивілізації як прогресивного маємо від початку поширення імперіалізму та колоніалізму, який, власне, і пропагував вузький розподіл світу на цивілізований і дикунський, поступово плекав в уяві колонізованих суб'єктів фата моргану про краще життя в імперіях.

Важливу частину роману відведено європейському простору, що передбачувано поділяється на

богемний і розкутий до Другої світової війни та занапащений і спотворений після неї. Стефан, один із персонажів, вражений змінами, які він спостерігає у Відні – колишній імперській столиці: "То вже не був Відень, у якому Стефан марнував свою молодість. Місто стало бездушним. Фройд, Музиль, Рот – давно померли. Макс Райнгардт – у Голлівуді. Оперний театр і собор св. Стефана скидалися на Стоунхендж" [5: 75]. Скалічена й понівечена Європа традиційно протиставляється Новому світу як простору Землі обітованої, який манить і приваблює, який обіцяє розкоші та можливості, за якими так спрагла людина, котра пережила досвід двох воєн. Образ Нового світу рядок за рядком ненав'язливо імплікується як простір майбутніх можливостей: "На вулицях горлали про близьке царство Боже, але Стефан знав, що на підході царство Америки. Царство Вашингтона, Нью-Йорка, Детройта" [5: 77].

Транзитним простором у романі є табір для переміщених осіб. Його тимчасовість, бордерність корелюють із почуттями мешканців, які, з одного боку, щасливі, що нарешті закінчилися страхиття війни, а з іншого – перебувають в очікуванні переїзду до нової країни. Збудження, невпевненість, надії та побоювання просякають буття в таборі. Ніхто не знає, кого куди закине доля, але в природі людини планувати своє майбуття. Д. Насау в праці "Останній мільйон: переміщені особи Європи від Другої Світової війни до Холодної війни" так описує загальну атмосферу в таборах для біженців: "Ніколи до цього жертви війни не збиралися разом у такій кількості і при цьому вони були забезпечені їжею, житлом та поділені за національностями, і якщо вони відмовлялися повертатися назад додому, їм дозволяли залишатися в таборах, які були задумані як проміжні центри для репатріації. Хоча Останній мільйон як такий був "бездержавним", його представники організували свою

роботу так, наче стояли біля колиски націй-держав, яким судилося незабаром народитися" [13: 150]. Девід Насау відзначає й розмаїте культурне життя в таборах для біженців: спортивні змагання, танці, концерти, відзначення пам'ятних подій, карнавали, конкурси, паради. Усі ці події формували в людей, які залишилися без даху над головою та Батьківщини, відчуття спільноти та давали надії на нове щасливе майбутнє. Бібліотеки, школи та професійні курси забезпечували освіту та здобуття практичних навичок. Аскольд Мельничук унікає опису політичної складової таборового життя, натомість вдається до його буднів: "Швидко утворилася гімназія, мистецька і робітничка школи... Заснували українці й власну лікарню, і поліцію. Була й кав'ярня" [5: 82]. Лімінальний характер простору, де поселили переміщених осіб, корелює з лімінальною ідентичністю його мешканців. Вони відмовляються від старих звичок і способів життя: "Люди експериментували зі своїми альтернативними "я"" [5: 83]. Транзитивний простір відкриває перед індивідумом можливості, які до того ним не мислилися. Помежовість розкріпачує людину й ставить її в якісно нову реальність, дає шанс зректися того, що Ю. Кристева називає "відразливим". У такому лімінальному локусі Ластівка зустрічає Аркадія. Вони одружуються перед відплиттям до Нового світу. Ритуал весілля позначає завершення перехідного періоду та входження персонажів у нову реальність.

Як зазначає М. Виман у праці "DP's: Europe's Displaced Persons, 1945–51", дорога до нового життя пролягала через довге очікування, багаторазові перевірки та формальності. Найпривабливішою видавалася Америка, що вважалася краєм необмежених можливостей" [...] образ Америки як країни можливостей приваблював багатьох. Крім того,

впливовим був і її образ як багатій країни – найбагатшої нації світу, – і це мало важливе значення для тих, хто роками терпів нещастя війни. У США вже проживали великі спільноти переміщених осіб різних національностей, які підтримували свої етнічні традиції, і це також було своєрідним магнітом для тимчасово переміщених" [14: 198]. Перший корабель із переміщеними особами під іменем "General Black" покинув Бремерхафен 21 жовтня 1948 року, на його обклавку було 338 поляків, 168 литовців, 53 чехословаки, 32 латвійці, 17 українців, 6 угорців та 83 особи без громадянства. Урядова особа, яка зустрічала їх на американському березі, назвала новоприбульців "Пілігримами 1948 року" (докладно див. [14: 199]).

На обклавку корабля, що прямував із мігрантами до США, Ластівка почула застереження старої жінки: "Ви всі будете мучитися страшенно. Ви забули своїх духів" [5: 93]. Докори сумління так чи інакше не дають спокою тим, хто змушений покинути рідний край, з одного боку, вони свідомі того, що їм доведеться зректися свого минулого, якоїсь частини своєї традиції, аби прийняти нову культуру, з іншого – розрив зі спадщиною та культурними практиками предків породжує глибоку меланхолію та тугу.

Простір предків і простір нового краю перебувають в опозиції, зокрема в уяві головного персонажа Аркадія. Америка – це технології, а залишене позаду поліське село – глибока провінція. Дорогою до США молоде подружжя сперечається щодо майбутнього місця проживання, хоча про жодне з них вони не знають напевно, а лише з розповідей чи уявлень інших мігрантів, які теж ніколи там не були. "Слухи поширювалися, обростали новими здогадками і фантазіями, збивали з толку і без того спантеличених людей. Врешті Аркадій, наслуховавшись вечорами своїх супутників, обрав Нью-

Йорк. Це спричинило родинну сварку. Ластівка, забувши про свою любов до кав'ярень і музеїв, відмовлялася жити без саду. Вона чула, ніби Нью-Йорк всуціль з бетону і криці" [5: 96].

Крім того, висловимо думку про те, що навіть ті, хто живуть у США, не мають реальної картини, адже локус існує в уяві, він складається з мозаїки вражень від подій, що людина пережила на конкретній землі. Дистанціювання від рідного краю часто супроводжується його ідеалізацією, додаванням бажаних для людини рис, оскільки принаймні в уяві має існувати місце прихистку та спокою. Пам'ять про місце вибірково, людина очуднює й прикрашає місце свого народження чи належності. Наприклад, моряк-американець, якого зустрічає на палубі Аркадій, має виплекану уявою Америку: "Щоночі, засинаючи, він думав про це міфічне поселення – колаж Ньюарка, Сітла і Далласа, так що врешті воно геть витіснило невеселі спогади про його власну домівку в Огайо. Тому Аркадій прийшов після тієї наради усміхнений, наче щойно придбав першокласну ділянку у Вальгаллі і сказав просто, Нью-Джерсі" [5: 97].

Американський край зустрічає новоприбульців дивинками технічного прогресу та громадянськими протестами. Й одне, й інше шокує мігрантів. Зрештою, безпечним простором для них стає поселення української громади: "Напрочуд легко жити в Америці, навіть не зустрічаючи американців – хіба що натикаючись на них у магазині. А найкраще було те, що нікого не обходить твоя мова. В тому велика відмінність між тут і там" [5: 102]. Родина українців майже не спілкується із сусідами-американцями, які намагаються залучити новоприбульців до місцевих подій та об'єднань. Т. Денисова писала: "Проте й на новому місці українці всіляко прагнуть зберегти свою особність, несхожість, можна сказати, вибудувати кореневу систему "

повітрі", продовжують старанно культивувати все національне. Але в чужих умовах це культивування обертається на симулякр, фарс, гіперболу: нескінченні збори, обряди, ритуали..." [3: 58]. У цьому контексті Ю. Кристева наголошує, що чужинець нагадує устрицю, яка зімкнула стулки під час припливу. Він поступово замикається у власному просторі або в такому ж закритому просторі свого етносу чи мігрантської спільноти, яка з роками витворює зону комфорту для тих тисяч меланхолійно й безнадійно закоханих у покинутий край. Під панцирем байдужості він намагається замаскувати свою надзвичайну вразливість, чутливість та надмірну сентиментальність.

Ідентичність чужинця та гірке усвідомлення знедоленості спричинюють постійний внутрішній неспокій персонажів роману. Вони прагнуть визнання не лише на рівні індивідуальному, але й колективному. Однак Америка радше поглинає різноманітність колективностей та створює на їхній основі нову спільноту. Аркадій задумується: "... Америці набрид лемент малих республік і змучених народів, які наввипередки горлають "Я єсмь! "" [5: 124]. Хоч Аркадій свідомий того, що українці потроху асимілюються, та все ж він міцно тримається за українські культурні практики. Як зазначає оповідач, українець відгородив себе стіною від решти світу: "... Вороги жили на острові, витвореному Аркадієм. Його воля, його мрії не давали їм бачити світ довкола" [5: 107]. Аркадій не відмовляється від надії повернутися назад в Україну, не хоче зізнатися собі, що локус, який він вважає тимчасовим пристанищем, насправді вже став постійним. Ілюзії про повернення живлять його й закривають реальний світ. Вороги ще сподіваються повернутися: "Нащо прилаштовуватися до краю, де ви, в кращому випадку, тимчасові пожилці?" [5: 107].

Наступна характерна риса чужинця, що теж оприявнюється й на просторовому рівні, – це його намагання пристосуватися, виглядати як місцеві мешканці. Це проявляється в організації та впорядкованості соціального життя. У цьому сенсі чужинець ніколи не відкриває свого справжнього ества та світовідчуття, він намагається імітувати місцеві коди поведінки в громадському житті та дотримуватися власних у приватному. "Не маючи домівки, він навпаки, поширює паракос актора, примножуючи маски й несправжні самості, він ніколи не буває ні цілком справжнім, ні цілком фальшивим, бо вміє пристосовувати до проявів любові і ненависті поверхневі антени базальтового серця" [4: 16]. Це ж відбувається з українськими мігрантами в романі А. Мельничука: чужина залишається чужиною. Навіть після довгих десятиріч проживання на новій території вони й далі почуваються зайдами, і далі мріють про покинуте Роздоріжжя, яке в їхній пам'яті набуло майже образу раю. Як підсумувала Т. Денисова, "процес самоідентифікації для автора немислимий поза переосмисленням дискурсу "тексту" прабатьківщини" [3: 59].

Висновки й перспективи дослідження. Чужина й чужинець у романі А. Мельничука "Що сказано" становлять одне з проблемно-тематичних полів. Розповідач актуалізує думку про те, що для індивідуума, відірваного від рідного краю, набута батьківщина не замінить покинутого місця. Він приречений на роздвоєння, розривається між прагненням повернутися назад і бажанням залишитися в новому місці. Крім того, його буття позначене подвійними практиками: з одного боку, імітацією чужих звичаїв і кодів поведінки, а з іншого – намаганням не втратити власних традицій. Роман А. Мельничука містить розлогий матеріал для подальшого осмислення ширших

проблем міграції та локусів мігрантів у художньому дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бокшань Г. Проблема національної ідентичності в романах Аскольда Мельничука "Що сказано" і "Посол мертвих". *Національна ідентичність в мові і культурі*. Київ, Талком, 2020. С. 122–126.
2. Гусейнова О. Три міста в романі Аскольда Мельничука "Що сказано". *Американська література на рубежі 20–21 століть*. Київ, 2004. С. 478–484.
3. Денисова Т. Український міф в американському мультикультурному просторі. *Наукові записки НаУКМА: Філологічні науки*, 2003. Том. 21. С. 52–62.
4. Кристева Ю. Самі собі чужі. Перекл. з фр. З. Борисюк. Київ: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2004. 262с.
5. Мельничук А. Що сказано. Перекл. з англ. Олена Фешовець. Київ: Видавничий Дім "Комора", 2017. 294 с.
6. Павличко С. Про Аскольда Мельничука. *Сучасність*. 1997. № 6. С. 8.
7. Петренко Т. "Що сказано" Аскольда Мельничука: про мертвих, і живих, і ненароджених української еміграції". URL: <https://archive.chytomo.com/issued/s-hho-skazano-askolda-melnichuka-pro-mertvix-i-zhivix-i-nenarodzhenix-ukraiinskoi-emigracii> (дата звернення: 10.05.2021)
8. Ткачук Ю. Конструювання української ідентичності на історичному та міфологічному рівнях роману А. Мельничука "Що сказано". *Американська література на рубежі 20–21 століть*. Київ, 2004. С. 467–470.
9. Ткачук Ю. Модель освоєння світу в романі Аскольда Мельничука "Що сказано": від Просвітництва до постмодернізму. *Американські*

літературні студії в Україні. Київ, 2005. Вип. 2. С. 254–269.

10. Benmayor Rina and Andor Skotnes. *Migration and Identity*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2005. 199 p.

11. Diamond Jared. *The World Until Yesterday: What Can We Learn from Traditional Societies?* Penguin, 2012. 512 p.

12. Kaplan Robert. *The Revenge of Geography. What the Map Tells Us about Coming Conflicts and the Battle against Fate*. Random House Trade Paperbacks, 2013. 448 p.

13. Nasaw David. *The Last Million: Europe's Displaced Persons from World War to Cold War*. Penguin, 2020. 672 p.

14. Wyman Mark. *DP's: Europe's Displaced Persons, 1945–51*. Cornell University Press, 1998. 272 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bokshan' H. (2020). Problema natsional'noyi identychnosti v romanakh Askol'da Mel'nyczuka "Shcho skazano" ta "Posol mertvykh" [The problem of national identity in the novels of Askold Melnyczuk "What is told" and "Ambassador of the dead"]. *National identity in language and culture*. Kyiv, Talcom. S. 122–126. [in Ukrainian].

2. Huseynova O. (2004). Try mista v romani Askol'da Mel'nyczuka "Shcho skazano" [Three cities in Askold Melnyczuk's novel "What is told"]. *Amerykans'ka literatura na rubezhi 20–21 stolit'*. Kyiv. S. 478–484. [in Ukrainian].

3. Denysova T. (2003). Ukrayins'kyy mif v amerykans'komu mul'tykul'turnomu prostori [Ukrainian myth in the American multicultural space]. *Naukovi zapysky NaUKMA: Filolohichni nauky*. Tom. 21. S. 52–62. [in Ukrainian].

4. Krysteva Yu. (2004). Sami sobi chuzhi. [They are strangers to themselves]. Perekl. z fr. Z. Borysyuk.

Kyiv. Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko "Osnovy". [in Ukrainian].

5. Mel'nyczuk A. (2017). Shcho skazano. ["What is Told"]. Perekl. z anhl. Olena Feshovets'. Kyiv. Vydavnychyy Dim "Komora". [in Ukrainian].

6. Pavlychko S. (1997). Pro Askol'da Mel'nyczuka [About Askold Melnyczuk]. *Suchasnist'*. № 6. S. 8. [in Ukrainian].

7. Petrenko T. "Shcho skazano" Askol'da Mel'nyczuka: pro mertvykh, i zhyvykh, i nenarodzhenykh ukrayins'koyi emihratsiyi" ["What is told" by Askold Melnyczuk: about the dead, living and unborn of Ukrainian emigration"]. URL:

<https://archive.chytomo.com/issued/s-hho-skazano-askolda-melnichuka-pro-mertvix-i-zhivix-i-nenarodzhenix-ukraiinskoi-emigracii> (data zvernennya: 10.05.2021). [in Ukrainian].

8. Tkachuk Yu. (2004). Konstruyuvannya ukrayins'koyi identychnosti na istorychnomu ta mifolohichnomu rivnyakh romanu A. Mel'nyczuka "Shcho skazano" [Construction of Ukrainian identity on the historical and mythological levels of A. Melnyczuk's novel "What is told"]. *Amerykans'ka literatura na rubezhi 20–21 stolit'*. Kyiv. S. 467–470. [in Ukrainian].

9. Tkachuk Yu. (2005). Model' osvoyennya svitu v romani Askol'da Mel'nyczuka "Shcho skazano": vid Prosvitnytstva do postmodernizmu [The model of world development in Askold Melnyczuk's novel "What is told": from the Enlightenment to postmodernism]. *Amerykans'ki literaturni studiyi v Ukrayini*. Kyiv, 2005. Vyp. 2. S. 254–269. [in Ukrainian].

10. Benmayor Rina and Andor Skotnes. (2005). *Migration and Identity*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers. 199 p.

11. Diamond Jared. (2012). *The World Until Yesterday: What Can We*

Learn from Traditional Societies?
Penguin. 512 p.

12. Kaplan Robert. (2013). *The Revenge of Geography. What the Map Tells Us about Coming Conflicts and the Battle against Fate.* Random House Trade Paperbacks. 448 p.

13. Nasaw David. (2020). *The Last Million: Europe's Displaced Persons from World War to Cold War.* Penguin. 672 p.

14. Wyman Mark. (1998). *DP's: Europe's Displaced Persons, 1945-51.* Cornell University Press. 272 p.

Стаття надійшла до редколегії: 17.10.2021

Схвалено до друку: 26.11.2021